

NÓVINE.

(Narodopisna črtica. Dr. Fr. Kotnik.)

Naši zgodovinarji vsevprek pripovedujejo, da so že stari Slovani poznali plug, ki so ga imenovali ali ralo, drevo, plug itd. To je orodje, ki ima različne oblike in s katerim so obdelovali zemljo. Z obdelovanjem zemlje so se že v davnih časih bavili, saj najstarejši ruski letopisi pišejo: »Leta 946. je že rekla kneginja Olga Drevljanom »vsa vaša mesta obdelujejo svoja polja in zemljo.« Ralu pripisujejo praslovansko starost, saj je i ime i stvar prastara. »Ralo«, seveda nekoliko modernizirano, pa še rabimo dandanes, ko n. pr. okopavamo koruzo ali krompir. Danes prevladuje tudi pri nas v obdelovanju zemlje trojni sistem: ozimina, letna setev in ledina. A poznali smo še drug sistem, ki je še v našem alpskem pogorju in tudi od Podčetrtka do izliva Sotle v Savo ohranjen. Še dandanes »novine žgejo« in »novine kopljejo«, ob Sotli pa še krčijo s požiganjem. Od tod ime krčevina, ki je postalo ponekod tudi krajevno ime. To je obdelovanje zemlje s požiganjem. Videl sem »nov'ne žgati« po gorovju v Mežiški dolini, po Pohorju in Kozjaku, v Solčavi in Logarski dolini, pa še drugod. Ko še les ni imel take cene, so bogatejši kmetje sami žgali novine in so odmerili tudi kočarjem prostor v planini, kjer so si jih lahko napravili. Saj je transport lesa z gorskih krajev veljal več kakor so za les dobili. Po Koprivni, ob izlivu Meže, so pred vojno (l. 1911) trgovci z lesom kupovali les vsevprek po 2 kroni deblo. Na gorah je malo njiv, kraji so strmi; zato je bil kmet primoran, da je »žgal nov'ne«.

Kmet poseka spomladi gosto grmovje in les, ga položi in zravna po tleh ter počaka, da solnce vse dobro presuši. V višinah mora biti do kresa novina za zažiganje pripravljena; glavno je, da je dovolj suha. Po kresu novine zažigajo. Pepel daje dober gnoj. Ne posekajo samo grmovja, ampak kar cele dele gozda. Manjše drevje posekajo, večje in debelejšše smreke samo oklestijo. In tako vidimo po pašnikih in gozdovih dostikrat štrleti gola debela, kar je znamenje, da so tu bile pred leti novine.

Ko so pokosili planinske travnike, prekopljejo novine, jih posejejo z ržo in čakajo, da setev zapere dež. Ko se »potrebi«, jih zagradijo, da zverina in živina ne dela škode na njih. V Črni mora biti do Šent Ožbalta, ki je črnski tarni patron, rž v novinah vsejana. Ko je ozimina v novinah vzknila in zrastle, zaženejo na nje ovce, ki jo popasejo. Rž nato gosteje požene.

Drugo leto avgusta rž dozori. Gospodar in gospodinja vabita žanjice iz vseh krajev, da v enem dnevu vse požanjejo. In ko je rž suha, jo spravijo domov. Tedaj je poseben domač praznik, ki se imenuje nosačija.

Po nov'nah zraste trava in tako nastajajo pašniki, ki sčasoma zaraščejo in zopet hitro rastejo vitke smreke kakor solata na vrtu. Nastajajo pa tudi senožeti, ki ostanejo.

Drugo leto je treba poiskati drug prostor za nov'ne. Včasih pa v novinah še večkrat vsejejo kako žito.

Da je sistem obdelovanja zemlje s požiganjem jako star, o tem ni nobenega dvoma. Sistem trebljenja je lažji ko trojnati, ker potrebuje enostavnejše orodje. In še nekaj je mogoče tudi pri nas vplivalo, da se je ta način obdelovanja do današnjih dni ohranil. V nemirnih časih je bilo lažje očuvati setev v gozdnatem kraju, v novinah, kakor pa v odprti dolini. Le pomislimo na turške vojne, ki so pobrale po dolinah ves živež!

Pa nismo izmed Slovanov Slovenci edini, ki smo ohranili ta sistem s požiganjem. Slično delajo še dandanes naši bratje Rusi. Na Ruskem se imenujejo naše novine: pódseka, v ruskih narečjih pa: séča, ljádo, ljádina (naša ledina), pal (ker palijo), kulíga, plelka, niva, derbá, čiščóba (ker čistijo) ali pa »n o v i n á«. No glejte, Rusija je daleč, pa imamo vendar toliko sličnih stvari in besed, ker smo očeta enega sinovi. Rusija je ravna; tam torej ne delajo novin po gorah, ampak v ravnini. In tudi pri nas so nekoč v ravnini novine delali in krčili, ko les ni bil tako dragocen.

Začetkom poletja, meseca maja ali junija, ko so rastline v polnem cvetu, posekajo drevje čim bliže zemlji in posekano puste na mestu, da se posuši. Če je gozd še mlad, ga ni treba sekati in kar stoječega požgejo. To pa se le redkoma vrši. Posekani les mora travnik enakomerno pokriti: na ta način se korenine enakomerno pokrijejo z listjem, iglami in vejami, in napol zgrijejo. Jeseni ali pa v prihodnji pomladi požgejo suho vejevje. Tedaj skušajo tudi travnate korenine požgati. Zato valjajo goreče kupe lesa z dolgimi lesenimi vilami po vsem travniku. To se imenuje: katát valki. Delo je naporno in umazano. Ogenj, dim, saje, smola. Ljudje so sajasti, si osmodijo in zažgejo obleko in roke. Kar ne zgori, razkoljejo in še enkrat zažgo. »Na podseki« (kar podsekajo) ostanejo štori, manjše izkopljejo, večje pa puste, da sami sčasoma segnijo.

Ni treba gnojiti — tudi pri nas ne — ker je že pepel pognojil. A tam v Rusiji tudi ne kopljejo novin. Vsejejo kar v pepel — spomladi ječmen, lan, pšenico, grah, proso, po letu repo, jeseni rž in pšenico. Po setvi zavlačijo seme z brano, ki je narejena iz vej — to je prvotna brana, rusko boroná — ali pa s smrečjim vrhom ali z motiko. Ponekod pa novino pred setvijo tudi skopljejo, zavlačijo in celo s plugom brez lemeža izorjejo. Na taki novini lahko več let sejejo, pa jim ni treba gnojiti, ker je zemlja rodovitna. Ko je novina oddala svojih sokov v izobilju, jo črez nekaj let zapuste, nato nastane »pustoš« (neobdelana zemlja), kjer še kosijo ali pa zraste tam grmovje. V ruskih spomenikih 16.—17. stoletja se pogosto omenjajo »pustoši«, ki so zapuščene novine, katere so oddale svoj življenjski delež. Po 10—20 letih se vrača mužik k tem puščam, jih poseka in zopet požge. Novine so dostikrat od stalnega bivališča jako oddaljene. Zato si napravijo na njih stanovanja za ljudi in stane za živino. Sčasoma nastane tako nova naselbina.

Tudi pri nas imamo kmetije, ki jim pravimo »puše« (pušče). Ali niso tudi to naselbine na rodovitnejših novinah, ki so nastale na sličen način? Kakor je na severovzhodu Evrope in v Sibiriji sistem trebljenja, obdelovanja zemlje s požiganjem, ob naseljevanju igral važno vlogo, tako tudi pri nas Slovencih naseljevanje po alpskem gorovju. Še sam sem videl, kako je v moji ožji domovini kočar žgal novine, čez nekaj let si je tam postavil kočjo in hlev in nastala je nova naselbina. Velikorusi so iskali nove rodovitne kraje za pódseke in novine. Iskati so jih morali po več sto vrst daleč. — Na ta način so naselili oddaljene kraje. Pri vseh vzhodnih Slovanih je ta sistem trebljenja enak. V Ukrajini, kjer prevladujejo stepe, ga pa ni.

Ta način obdelovanja zemlje je znan tudi pri drugih narodih. Hotel sem pa na tem primeru pokazati, koliko sličnosti in enakosti imamo tudi Slovenci z vzhodnimi Slovani. Kakor imamo skupno nóvine (rusko novíná), tako imamo tudi slične hiše; saj so naše dimnice na Pohorju in drugod ostanki jako starih hišnih oblik, ki so jih imeli in jih še imajo tudi Rusi.

Viri: 1. Dmitrij Zelenin, Russische (ostslavische) Volkskunde. Berlin Leipzig 1927; 2. »Nóv'ne žgati — nóv'ne kopati«, Čas, 1911, str. 430; 3. Izpod Pece. Narodopisna črtica. »Slovenec« 11. okt. 1925.

URŠLJA GORA (1696 m)

ali kakor jo tudi imenujejo Sv. Urška na Plešivcu ali samo Gora, je ena najlepših izletnih točk naše dične Koroške. Tudi v romarskih vrstah je ta božja pot v visokih čislh in le malokateri pobožni romar, ali brhka romarica še ni prišel tu gori častit priljubljene svetnice sv. Uršule. Naša slika kaže pogled s križišča guštanske in šoštanske poti. V levi spodaj je mežnarija na tako imenovanem Prangerju, v sredini je cerkev sv. Uršule na Plešivcu, poleg nje zgornja mežnarija, a v skrajni desni strani je spodnja kapelica. Za tem je stavba planinskega doma, ki ga oskrbuje Mislinjska podružnica Slovenskega

planinskega društva v Slov. Gradcu, a nad njo se dviga najvišji vrh, ki se imenuje Šisernik. Znamenit je tudi plezalni greben Nos, a pod njim samostojni izrastek severne stene Šmohornica. Jako znameniti so tudi zvonovi na Gori, ki imajo letnice: največji in srednji 1705, a najmanjši 1588. Cerkev je žal že v precej slabem stanju in bo treba mnogo denarja, da se jo bo zopet popravilo. Znamenit je tudi razgled, o katerega lepoti naj se prepriča vsak sam. Na tiho le povem, da luka izza gora tudi Triglav na svojo zadnjo posestrimo Karavank, na brhko Uršljo goro.

Gorski.